

कर्मविपाकसंहिता

(नक्षत्रचरणफलदर्शिका)

अनुवादकः

पं० वस्तीरामः

राष्ट्रीयसंस्कृतसंस्थानम्

नवदेहली

कर्मविपाकसंहिता

(नक्षत्रचरणफलदर्शिका)

अनुवादकः

पं० वस्तीरामः

राष्ट्रीयसंस्कृतसंस्थानम्

मानितविश्वविद्यालयः

(भारतशासन-मानवसंसाधनविकास-मन्त्रालयाधीनम्)

नवदेहली

पुरोवाक्

विदन्त्येव विपश्चितो यत्संस्कृतभाषा भारतीयां साहित्यपरम्परां तत्संवलितां प्रज्ञाञ्च सहस्रशो वर्षेभ्यः प्रकाशयन्ती संवर्धयन्ती च राजते। इयं हि भाषा परम्परा प्रज्ञा च प्रतियुगं नवनवमात्मानं प्रस्फुरति समाविष्करोति च। तत्र च वेदाः, शास्त्रीयं वाङ्मयम्, इतिहासः, पुराणानि, काव्यानीत्यनेकरचनाः विकासं गताः। ताश्च परम्परया संरक्षिताश्च। तत्र आधुनिकशैल्या च संरक्षितुकामं राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानं मुद्रणं, सान्द्रमुद्रिकानिर्माणं, सङ्गणकद्वारा संरक्षणमिति विविधप्रयासैः प्रयतमानं वर्तते। तत्राद्यं स्थानं भजते अध्ययनमध्यापनमिति स्वीयपरिसरेषु यत्र मौखिकपद्धत्या इमाः परम्पराः संरक्ष्यन्ते।

सर्वसाधनसम्पन्नेऽस्मिन्नाधुनिकलोकेऽपि ग्रन्थानां महत्ता न किञ्चिन्न्यूना दृश्यते। तत्र च कारणं सर्वजनसुलभतैव। अत एव संस्थानमपि ग्रन्थप्रकाशनकर्मणि आत्मानं सततं व्यापारयति। न केवलं स्वयं ग्रन्थान् प्रकाशयति अपि तु ग्रन्थप्रकाशनार्थमनुदानमपि दत्त्वा प्रकाशकान् लेखकांश्च प्रोत्साहयति। लोकप्रियग्रन्थमाला, शास्त्रीयग्रन्थमाला, अप्रकाशितग्रन्थप्रकाशनमाला इति विविधग्रन्थमालाः संस्थानेन प्रकाशयन्ते। ते च ग्रन्था भृशं विद्वल्लोकेन समादृता आद्रियन्ते च। एतदतिरिच्य संस्कृतभाषाध्ययनार्थमपि स्वाध्यायशैल्या विरचिता दीक्षाग्रन्था अपि संस्थानेन प्रकाशिता लोके चिरं प्रतिष्ठां प्राप्नुवन् ये च ग्रन्था अनौपचारिकसंस्कृतशिक्षणकेन्द्रेषु आभारतं प्रधानतया पाठ्यन्ते।

एवं प्रकाशितग्रन्था अचिरादेव विद्वत्समाजस्य स्वध्यायरतानां जिज्ञासूनां छात्राणां च कृते सुलभ्या भवन्तीति संस्थानप्रकाशनानां वैशिष्ट्यं प्रयोजनञ्च चरितार्थतां याति। तादृशग्रन्थानां पुनः प्रकाशनायापि संस्थानं कटिबद्धं वर्तते। तत्र क्रमे एष ग्रन्थो विद्वल्लोकेन भृशं समादृतः परिभाषेन्दुशेखरः इति नामकः व्याकरणशास्त्रीयः संस्थानस्य पुनर्मुद्रणयोजनान्तर्गततया प्रकाश्यन्तीयते। एषोऽपि ग्रन्थः सर्वैः यथापूर्वं समाद्रियेत इति विश्वसिमि। अस्मिन् पुनर्मुद्रणकर्मणि साहाय्यमाचरितवद्भ्यः सर्वेभ्यः संस्थानस्य अधिकारिभ्यः सम्यङ्मुद्रणार्थं च मुद्रकाय साधुवादान् वितरामि।

- राधावल्लभः त्रिपाठी

विषयानुक्रमणिका

पुरोवाक्	iii
अध्यायः अध्यायनाम	पृ.सं.
१. पूजनविधिः	१
२. अश्विनीनक्षत्रफलम्	८
३. प्रायश्चित्तकथनम्	१५
४. अश्विनीनक्षत्रद्वितीयचरणविचारणम्	१८
५. अश्विनीनक्षत्र तृतीयचरणविचारणम्	२२
६. अश्विनीनक्षत्रस्य चतुर्थचरणविचारणम्	२५
७. स्त्रीकर्मकथनम्	३०
८. भरणीनक्षत्रस्य प्रथमचरणप्रायश्चित्तकथनम्	३५
९. भरणीनक्षत्रस्य द्वितीयचरणप्रायश्चित्तकथनम्	३८
१०. भरण्यास्तृतीयचरणप्रायश्चित्तकथनम्	४१
११. भरण्याश्चतुर्थचरणप्रायश्चित्तकथनम्	४४
१२. कृत्तिकाप्रथमचरणप्रायश्चित्तकथनम्	४८
१३. कृत्तिकानक्षत्रस्य द्वितीयचरणप्रायश्चित्तकथनम्	५१
१४. कृत्तिकानक्षत्रस्य तृतीयचरणप्रायश्चित्तकथनम्	५४
१५. कृत्तिकानक्षत्रस्य चतुर्थचरणप्रायश्चित्तकथनम्	५७
१६. रोहिणीनक्षत्रस्य प्रथमचरणकथनम्	६०
१७. रोहिणीनक्षत्रस्य द्वितीयचरणप्रायश्चित्तकथनम्	६३
१८. रोहिणीतृतीयचरणप्रायश्चित्तकथनम्	६६
१९. रोहिणीनक्षत्रचतुर्थचरणप्रायश्चित्तकथनम्	७०
२०. मृगशिरानक्षत्रस्य प्रथमचरणप्रायश्चित्तकथनम्	७३
२१. मृगशिराद्वितीयचरणप्रायश्चित्तकथनम्	७६
२२. मृगशिरानक्षत्रस्य तृतीयचरणप्रायश्चित्तकथनम्	७९
२३. मृगशिरानक्षत्रस्य चतुर्थचरणप्रायश्चित्तकथनम्	८१

॥ ६ ॥

अश्विनीनक्षत्रस्य चतुर्थचरणविचारणम्

॥ शिव उवाच ॥

शृणु देवि वरारोहे नृणां कर्मविपाकजम् ।
तदहं संप्रवक्ष्यामि यथाकर्मानुसारतः ॥ १ ॥

भा० टी०—शिव जी कहते हैं—हे देवि! हे वरारोहे!! मनुष्यों के कर्मों के विपाक से उत्पन्न हुए फल को सुनो। मैं जिसको कर्मों के अनुसार कहूँगा ॥ १ ॥

पुत्रा बहुविधा देवि लौकिका वै विचक्षणाः ।
जायन्ते नात्र संदेहस्तत्सर्वं शृणु वल्लभे! ॥ २ ॥

भा० टी०—हे देवि! अनेक प्रकार के लौकिक विद्वान् पुत्र उत्पन्न होते हैं। इसमें संदेह नहीं है। हे वल्लभे! उनके विषय में सुनो ॥ २ ॥

प्रथमः पुण्यसंबन्धो मातृपितृप्रियः सदा ।
सुसेवानिरतो नित्यं पितृमातृश्च यत्नतः ॥ ३ ॥

भा० टी०—प्रथम प्रकार का पुत्र पुण्य के संबंध वाला सदा माता-पिता को प्रिय होता है। नित्य प्रति प्रयत्नपूर्वक माता-पिता की सेवा करने में तत्पर रहता है ॥ ३ ॥

आजन्ममरणाद्देवि पितुराज्ञां करोति च ।
मरणे पितृमातृश्च श्राद्धं कुर्याद्दिने दिने ॥ ४ ॥

भा० टी०—हे देवि! जन्म से ले कर मरण पर्यन्त माता-पिता की आज्ञा का पालन करता है। जब माता-पिता मर जाते हैं तो तब तिथि पर्व पर श्राद्ध करता है ॥ ४ ॥

पितृश्राद्धं विना देवि भोजनं न करोति हि ।
द्वितीयः शत्रुसंबन्धी तस्य चेष्टां च मे शृणु ॥ ५ ॥

भा० टी०—हे देवि! वह पुत्र पिता के श्राद्ध किये बिना भोजन भी नहीं करता है। दूसरे प्रकार का शत्रु संबन्धी पुत्र होता है, जिसकी चेष्टा मुझसे सुनो ॥ ५ ॥

पूर्वजन्मप्रसङ्गेन शत्रुः पुत्रः प्रजायते ।
जन्मतः शत्रुरूपेण मातृपित्रोर्विरोधकृत् ॥ ६ ॥

